

Valențe semantice și pragmatice ale construcțiilor fixe comparative românești (1)

Monica Geanina COCA

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

monicabilauca@yahoo.com

Abstract: The article presents a couple of pragmasemantic directions of the usage of the fixed comparative constructions containing names of plants, animals, birds and insects. The language facts in canonical form – i.e. structured around *like* as the phrase index – were analysed from more viewpoints: formally, as to their source fields, stylistically; our analysis was followed by an in-depth research of article titles where such structures occur with a modified structure.

Keywords: *comparison, fixed constructions, semantics, pragmatics, creativity.*

1. Înrudită, din punctul de vedere al rolului pe care îl are în cadrul mecanismului cognitiv cu metafora, uneori și cu analogia, prin care a fost definită, cu care a fost apropiată sau chiar s-a confundat, *comparația* (lat. *comparatio*, de la *comparo* „a uni, a împerechea”) este o figură retorică cu frecvență utilizare în interacțiunile libere și dirijate și cu relevanță comunicativă, atât în ceea ce privește comunicarea cotidiană, cât și în discursul public.

2. În *Retorica* lui Aristotel, *comparația* este discutată împreună cu metafora, cu care, potrivit marelui retor latin, se și confundă, fiind descrisă ca un procedeu care are la bază mecanisme asemănătoare de desemnare, cu precizarea că, de fapt, „comparațiile sunt niște metafore care solicită o explicație” și se întâlnesc cu preponderență în textele lirice, datorită caracterului lor poetic [Aristotel, 2004: 312-313] (III, 4-5, 1407 a-b). Aplicarea criteriilor referitoare la expresivitatea acestora a condus, pentru limba română, la identificarea mai multor tipuri de comparații: *comparații plasticizante*, în care termenii secunzi ai structurii sunt mai mult sau mai puțin concreți; *comparații nobile* (în care termenul secund trimite „la elemente livrești, de cultură și, în special, la antichitate”), *comparații ample* („în care unul sau ambii termeni se desfășoară larg, într-o dilatare excesivă”), *comparații simbolice* („al doilea termen simbolizează ceva ce se atribuie primului”, *comparații antitetice* ș.a. [DTL, 1970: 83-84]

Din perspectivă psiholingvistică, avantajele invocării și utilizării în diferite tipuri de discurs a unor astfel de construcții se referă și la accesibilitate, la caracterul cunoscut și plauzibil al termenilor comparați, la validitatea mesajului cuprins în structura (fixă) comparativă. Aceste trăsături au făcut obiectul unor studii experimentale care urmăreau mecanismele de interpretare a metaforei și comparației, rezultatele evidențiind faptul că expresiile metaforice și expresiile figurate noi au un nivel de aptitudine mai redus decât al comparațiilor. Apelul frecvent la aceste construcții se referă la timpul de procesare mai

rapid al acestora și la strategia de interpretare, care nu lasă loc interpretărilor, cum se poate întâmpla în cazul metaforei: „Comparația cere un proces de COMPARARE, care se potrivește atât pentru expresiile noi, cât și pentru cele convenționale, de aceea folosirea formei de comparație fără a ține seama de context (în sensul larg) va afecta mai puțin interpretarea decât folosirea nechibzuită a formei metaforice” [Gentner, Bowdle, apud Rodica Pânzaru, 2008: 145]. Alte criterii de delimitare se referă la raportul de asemănare dintre domeniul-țintă și domeniul-sursă, respectiv, dacă asemănarea dintre acestea este mare, se preferă expresia metaforică, iar dacă asemănările sunt puține, se preferă, după autorii menționați, comparația.

3. Dacă formal, structura comparației canonice vorbește despre existența a doi termeni și a unor indici de recunoaștere, în care regăsim termenul de legătură *ca* și sinonimele lui (*precum, asemenea, aidoma, ca și, la fel cu, tot așa de* etc.), mulți lingviști au făcut referire la existența unui model triadic al comparației, acceptat și de lingvistul Ion Coteanu, care preciza că: „în fapt, există trei termeni: al treilea fiind însușirea comună a obiectelor, ființelor sau acțiunilor asemănătoare între ele” [Coteanu, 1973: 129].

4. Dacă despre metaforă, figură retorică înrudită cu cea care face obiectul lucrării noastre, Eugeniu Coșeriu afirma, cu referire la funcția cognitivă a acesteia, că este generatoare de noi semnificații și are rolul de a ”cunoaște realitatea prin imagini” [Coșeriu, 2000-2001: 20] și de a „încerca a o clasifica” și de, structurile comparative ridică mai puține probleme de interpretare și pun în relație, după cum vom vedea, domenii diferite, termeni aparținând unor câmpuri semantice diverse. Atenția noastră se oprește, în această lucrare, asupra construcțiilor fixe comparative, ce au în structură un termen care aparține registrelor vegetal și animal (animale propriu-zise, insecte și păsări), urmând ca analiza să fie continuată de investigarea altor construcții fixe în care sunt antrenați termeni aparținând altor domenii.

Ca observație generală, reținem faptul că de obicei plantele, animalele, păsările și insectele antrenate în structurile fixe comparative sunt cele cu care omul a interacționat în permanență și numără, după cum vom vedea, specii diferite. Fie că vorbim de transfer semantic, substituție lexicală, pe baza unor asemănări sau de existența unei „contradicții active între sferele conceptuale” [Richards, Black, apud I. Chiricu, 2017: 22], structurile fixe comparative românești sunt rezultatul proiecției asupra omului, de cele mai multe ori, a diferitelor trăsături ale acestora sau a unor semnificații ce rezultă din situații în care apar acestea, fixate în expresii grație prestigiului conferit de trăsături precum expresivitate, figurativitate, reproductibilitate ș.a.

4.1. În cazul *plantelor*, referirea se face, pentru câteva structuri, la stadii diferite de evoluție (crud, copt): *a se nîta (la cineva sau la ceva) ca la un cireș copt* (pop.) = a privi pe cineva (sau ceva) cu admirație și cu drag; a privi cu poftă; *a aștepta ca pe un codru verde* = a aștepta cu mult dor. În cele mai multe construcții fixe comparative însă sunt valorizate trăsăturile definitorii ale unor plante aromatice sau condimentare: *se amestecă ca cimbrul* (pfm.) = se amestecă în toate; *a fi iute ca ardeiul* (pfm.) = a fi fără astâmpăr; a fi iute din fire, supărăcios; *a fi tăios ca ardeiul* (fam.) = a fi usturător; *a se iuți ca piperul* (pop; d. oameni) = a se supăra; *a-i sta (cuiva) ca piperu-n nas* = a nu-i fi pe plac cuiva.

Alteori, conotația negativă cuprinsă în structura fixă comparativă este motivată de prezența unor plante neproductive ori toxice, lipsite de interes pentru om: *a se usca ca o coarnă* (pop.) = a se umple de zbârcituri; *a sta ca cucul pe cracă* (reg.) = a fi gata de plecare; a fi gata să moară; *a fi ca o cucută* (pfm.) = a fi foarte slab; *a căuta (ceva sau pe cineva) ca iarba cea de leac* = a căuta insistent ceva sau pe cineva; *a (se) face iască* sau *ca iasca* = 1. a se usca. 2. a slăbi foarte mult; *a sta (ca dracul) pe mărucini* (fam.) = a nu avea astâmpăr, a fi foarte nerăbdător să plece; *a călca (ca) pe mărucini* (rar) = a trăi rău, în neînțelegere cu cineva; *a fi* (sau *a sta*) *ca un*

spin în ochii sau în inima, în coasta cuiva, a fi spin în ochiul cuiva, a-i fi (cuiva) ceva spin în ochi = a nu (mai) fi pe placul cuiva; a constitui o prezență neplăcută pentru cineva; a incomoda pe cineva; *a călca (ca) pe spini* = a păși încet și nesigur; *a șede (ca) pe ghimpi (sau pe spini, pe foc, pe ace, pe sponci)* (pfm.) = a fi îngrijorat; a fi nerăbdător să plece; *a se sătura (de ceva sau de cineva) ca de mere pădurețe* = a fi foarte plictisit de ceva sau de cineva; *a alege ca în pere pădurețe* = a nu avea de unde alege.

„Proiecția” însușirilor termenului comparat se realizează, așadar, prin izolarea anumitor trăsături ale plantei, comparația realizându-se prin selecția unei singure particularități, iar semnificația rezultată vizează sensul propriu sau figurat: *a fi învelit ca un pepene* (pfm.) = (a fi) foarte gras; *(a fi) ca o varză învelită* (d. oameni) = (a fi) închis în sine; *a se înfoia (sau a crește în lături) ca varza* = a se îngâmfă.

Rareori, întâlnim situații în care plantele sunt conotate pozitiv sau în care este vizată o situație contextuală, nemotivată de trăsăturile plantei: *a trăi ca în flori de măr* = a duce o viață fericită, lipsită de griji; *a se închina ca la un codru verde* = a se închina cu venerație, a omagia, expresie în care Stelian Dumistrăcel identifică „reflexele unor cutume arhaice, de factură dedrolatrică, întrucât bradul, în special, apare adesea, până târziu, în ipostază de arbore sacru” [DER, 2001: 105-106]; *a (o) nimeri ca nuca în perete* = 1. a proceda exact cum trebuie. 2. a-și face o socoteală greșită, nepotrivită.

4.2. În ceea ce privește proiecția comparativă în cazul structurilor în care apar nume de animale, aceasta numără mai multe tipuri de ocurențe, cele mai multe dintre ele vizând transferul semantic de la domeniul sursă, animalier, la cel uman, având ca rezultat personificarea. Tiparele imagistice reprezentate cel mai bine sunt cele referitoare la animale domestice, în ordinea următoare (*cal/iapă, porc, câine, pisică/mâță, bou, vițel, vacă, iepure, capră, țap* ș.a.), la care se adaugă altele cu care omul s-a întâlnit ocazional (*rac, șarpe, helgă, melc, scorpie, scoică* ș.a.). Relativ la comportamentul figurilor de stil în conversație, implicit și al comparației, Iuliana Chiricu făcea o observație interesantă legată de dependența situațională a acestora, pornind de la o observație a Liliane Ionescu-Ruxăndoiu, și anume că „unele contexte funcționează ca acte cu efect pozitiv asupra «imaginii individuale», iar alte contexte pot funcționa ca «acte amenințătoare pentru eul individual», [...] unele metafore și comparații ce raportează umanul la domeniul animalier, de exemplu, nu sunt flatante pentru «fața» emițătorului și a persoanei despre care se vorbește” [Chiricu, 2017: 28].

Dintre direcțiile de semnificare ale structurilor în discuție, acestea vizează aspecte referitoare la:

- *abilități motorii* (agilitate, lentoare): *a fugi ca cerbul* = (a fugi) foarte repede; *iute ca racul* = încet; *a alerga (sau a fugi) ca un iepure* = a alerga (sau a fugi) foarte repede, a fi iute de picior; *Fierbe sângele în el ca într-o coajă de rac (mort)* = se spune despre un om lipsit de energie, fără vlagă;
- *simțuri (văzul)*: *a face ochi(i) mari (sau ca de bou)* = a se holba; *a se uita ca mâța (sau pisica) în calendar* (pfm.) = a privi (la ceva) fără a pricepe nimic;
- *descrierea fizică*: *a se uita ca cânele-n urciur* (pop.) = a se uita chiorâș; *(slab) ca un câine* (pfm.) = foarte slab și lipsit de vlagă; *a ajunge ca o scoică* = a deveni extrem de slab; *a fi ud (sau murat) ca un șoarece* (pfm.) = a fi foarte ud;
- *văzîunea asupra existenței (noroc, ghinion)*: *a fi plin de noroc ca broasca de pâr, a fi plin de noroc ca porcul de rapân* = a fi foarte norocos;
- *stări fiziologice (foame, sete, somn)*: *a înghiți (sau a mânca) ca (sau cât) lupul* (pfm.) = a înghiți sau a mânca mult și cu lăcomie, cu varianta *a mânca cât (sau ca) un lup (sau cât patru, cât șapte, cât un turc din cei calici, ca o căpușă, ca o lăcustă, ca un popă, ca diacul*

de pomene, de parcă n-a văzut fir verde (pfm.) = a mânca mult și cu lăcomie; *a bea (sau a mânca) ca o scorpie* = a bea (sau a mânca) foarte mult, cu lăcomie; *a fi sătul ca șoarecele în biserică* (reg.) = a fi foarte flămând; *a dormi ca mielul la oaie* (ivp.) = a dormi liniștit;

- *stări sociale (bogăție, sărăcie): a trăi ca câinele la stână* = a trăi bine; *Negustor greu ca fulgul de apă (sau cu marfă de un leu)* sau *negustor de piei de cloșcă (sau de ploșniță, de purici)* = negustor sărac, care face comerț cu mărfuri mărunte, lipsite de valoare; *a trăi ca vițelul la oraș* = a duce un trai plin de lipsuri și de greutate; *a trăi ca vițelul la curtea boierească* (Mun.) = a duce un trai îmbelșugat; *a fi calic (sau sărac) ca șoarecele bisericii (sau din biserică, în biserică)* (reg.) = a fi foarte sărac; *a fi gol ca șarpele (care și-a lepădat pielea)* (pop.) = a fi dezbrăcat; a fi sărac;
- *stări psihice (supărare/tristețe, bucurie, frică, aroganță, viclenie, curiozitate, nedumerire, fericire, nefericire, mândrie, plictiseală, obraznicia, instabilitate, răutate, lașitatea): a cunoaște pe cineva ca pe un cal breaz* = a-l cunoaște bine; *a fi ca un cal de dric* (fam; d. oameni) = a fi orgolios și fără valoare; *a vorbi (cuiva) ca din spatele calului* = a vorbi (cuiva) cu aroganță; *a fățâi coada (ca vulpea)* (ivp.) = a se comporta într-un mod care denotă viclenie; *(a fi) fricos ca iepurele* = (a fi) foarte fricos; *Deștept (sau șiret) ca oaia (cu jug sau pe zăduf)* (dep.) = prost; *I se bate inima ca la un rac mort* = se spune când cineva este foarte speriat; *Fierbe sângele în el ca într-o coajă de rac (mort)* = se spune despre un om lipsit de energie, fără vlagă; *A ședea parcă i-a murit mireasa* (sau *parcă i-a murit vrabia din streășină, parcă nu-i place mirele, parcă i-a căzut tapă din ham*) ori *a ședea ca găina între lemne* (pfm.) = a fi supărat; a fi tăcut; *a se vâri ca o șopârlă* (Mun.) = a se amesteca cu subtilitate în treburile altora; *(ca un) țap* (sau rar, *gâscan, gânsac*) *logodit* (pop.) = se spune despre un om mândru și fudul; *a se uita (la cineva) ca la urs* (pop.) = a privi pe cineva cu mare curiozitate, cu mirare; *a se împăca ca capra cu varza* (reg.) = a fi în relații proaste; a nu se putea înțelege unul cu altul; *a sta (sau a se uita, a rămâne) ca vițelul (sau ca vaca, boul) la poarta (pei la poartă) nouă* = a sta sau a se uita, a rămâne uimit, nedumerit, dezorientat, perplex în fața unei situații noi sau neașteptate, a nu putea să reacționeze în nici un fel în fața unei situații (noi sau neașteptate); *a fi mâncat ca alba (sau iapa) de ham* (reg.) = a fi sătul, plictisit de ceva; *a petrece ca câinele în car* = a trăi rău; *a trăi ca câinii cu porcii* = a trăi foarte rău unii cu alții; *a trăi ca lupul în (sau la) stână* (pop.) = a trăi rău; *a trăi ca lupul în pădure* (pop.) = a trăi fericit; *a da (sau a merge) înapoi (sau îndărăt ca racul sau ca racii) sau a-i spori ca la rac* = a-i merge rău; *a ședea parcă i-a murit mireasa (sau parcă i-a murit vrabia din streășină, parcă nu-i place mirele, parcă i-a căzut tapă din ham)* ori *a ședea ca găina între lemne* (pfm.) = a fi supărat; a fi tăcut; *a ședea ca câinele nimănui* (pop.) = a fi lipsit de sprijin (moral sau material); *a trăi (sau a se înțelege, a se înubi etc.) ca câinele (sau ca șoarecele) cu pisica* = a fi în relații foarte rele unii cu alții, a trăi rău cu cineva; *a se juca (sau a glumi) (cu cineva) ca mâța (sau ca pisica) cu șoarecele* (fam.) = a-și bate joc de cineva, ținându-l într-o situație incertă; *a fi învățat ca mâța la lapte* (pop.) = a avea obiceiuri rele; *a da năvală ca porcul* = a fi foarte îndrăzneț, a fi foarte nesimțit, a fi obraznic; *a sări ca mușcat de șarpe* (pfm.) = a reacționa brusc; a se înfuria; *a tresări ca mușcat de viperă* = a tresări cu violență; *I se bate inima ca la un rac mort* = se spune când cineva este foarte speriat; *a spăla (sau a mătura) ca pisica* = a face o curățenie superficială, a fi neglijent și murdar; *a fi cu (sau a avea) casa în spinare ca melcul* = a nu avea domiciliu stabil; a se muta mereu; *a strivi (pe cineva) ca pe un (pui de) șarpe* (pop.) = a distruge (pe cineva) cu ușurință și fără remușcări; *a umbla ca șarpele*

după vitejii (pop.) = a se expune singur primejdiei; a căuta ceartă; *a se duce (ca) pe gura lupului* (pop.) = a dispărea cu repeziciune; *a se băga în vorbă ca măgaru-n ciorbă sau (rar) a se amesteca ca mărarul în bucate* (pfm.) = a interveni nepoftit în treburile cuiva; a participa nepoftit la o discuție; *a se ascunde ca (în) gaură de șarpe* = a se ascunde într-un loc sigur;

- *competența de comunicare, în diferite forme de manifestare ale acesteia sau lipsa ei: a lătra (ca câinii) la lună (sau la stele, ori, rar, în vânt)* = a vorbi fără rost; a vorbi de rău; *a striga (sau a țipa sau a se zvrâcoli) ca din (sau în) gură de șarpe* (pfm.) = a striga (sau a țipa sau a se zvrâcoli) foarte tare; *a scoate (sau a striga) ca din gura șarpelui (sau ca din gură de șarpe) ori cât îl ține (ori îl ia) gura* (pfm.) = a țipa din răspuțeri; *a tăcea ca porcul în popușoi (sau în cucuruz)* = a păstra tăcere desăvârșită asupra unui lucru, mai ales când cineva se simte vinovat, a tăcea prefăcându-se că este preocupat de ceva foarte important spre a nu răspunde la aluzii sau la învinuiri directe;
- alte stări: *insistența: a umbla ca câinele surd la vânat* (pop.) = a se strădui zadarnic să realizeze ceva; *a se ține (sau a se agăța de cineva) ca scaiul de oaie* = a bate la cap pe cineva; *a roade pe cineva ca pe un picior de porc* = a bate pe cineva la cap; *a o ține așa (ca gaia mașul), a o ține în... (sau într-un... ori tot într-o), a ține maș* = a persista în aceeași atitudine; *a se zbate ca peștele pe uscat (sau ca musca în pânza păianjenului)* = a face eforturi disperate pentru a ieși dintr-un impas; *reușita: a cădea în picioare ca pisica* = a ieși cu bine din orice încercătură; *a scoate (sau a scăpa) ca din gura lupului* (pfm.) = a salva un lucru aproape pierdut; a se salva dintr-o situație foarte grea.

În ceea ce privește etimologia, Cristinel Munteanu [2009: 280] propune câteva soluții pentru două construcții fixe comparative care aparțin bestiarului frazeologic românesc, pe care le semnalăm în continuare, datorită interesului pentru subiectul nostru de investigație: *a se lăsa pe tânjală*, „a lenevi”, inițial *a se lăsa ca boul pe tânjală*; *a se întoarce cu coada între picioare*, având la bază *a se întoarce ca câinele, cu coada între picioare*; *a se uita ca vițelul la poartă nouă*, expresie neînregistrată în dicționare, a cărei formă a fost inițial *a se uita ca boul la poartă nouă*, sau, în formă redusă, *a se uita ca boul*, substituirea termenilor *bou* cu *vițel* fiind pusă, de Stelian Dumistrăcel, pe seama experienței boului, care nimerește poarta casei, în cazul schimbării acesteia, față de vițel, care nu ar fi capabil de reușită.

4.3. Potențialul semantic și creativ al acestor structuri se bazează, și în cazul construcțiilor fixe comparative referitoare la păsări, pe proiecția unor repere comune, cunoscute de utilizatori, numărul termenilor comparați, mai mare decât în cazul plantelor, trimițând în special la păsări sălbatice (*cioară, cuc, ciocârlie, țarcă, buburez, prigorie, pupăză, pân*): *a auzi în gură ca cucii* (reg.) = a nu înțelege nimic când cineva e beat; *a sta înfipt ca cioara în par* = a fi încrezut; *a face treabă (sau slujbă) ca corbul* (d. oameni) = a nu se ține de cuvânt; a nu fi de nici un ajutor; *a se da în laț ca cioara* = 1. a intra orbește într-un pericol. 2. a-și face mendrele, dar a o păți. 3. a lucra fără tragere de inimă; *a se cucuia ca un ciocârlan* = a se mândri; *Ducă-se (sau ducă-s-ar) învârtindu-se ca ciocârlia* = ducă-se să nu se mai întoarcă; *a da din gură (sau cu gura) ori a-i umbla (sau a-i merge, a-i toca) (cuiva) gura (ca o meliță, ca o fofoază, ca o moară stricată, ca o pupăză)* = a vorbi repede și fără întrerupere; a flecări; *a sta ca un buburez (sau ca buburezul)* (pfm.) = a sta singur, părăsit; a avea insomnii; *a se da (ca cioara) în laț (sau lațe, lețe) sau a se alinta ca cioara în laț (lațe, lați)* = a face mofturi; a munci fără elan, fără energie; *a mânca ca o pasăre (sau ca o vrabie)* (pfm.) = a mânca puțin; *a sta (sau a șede, a se simți) ca cioara în par (și găina în lemne)* = a se afla într-o situație foarte neplăcută; *a trăi (sau a se iubi, a se giugiuli) ca porumbeii (sau ca doi) porumbei* = a trăi în dragoste și bună înțelegere unii cu alții;

a se usca ca prigoria = a slăbi; *a-și umple cuibul ca pupăza* (sau *ca o pupăză*) = a fi murdar; *a-i umbla (cuiva) gura ca la (o) țarcă* (sau *ca la țărți*) sau *a vorbi ca o țarcă* = a vorbi mult și fără rost; *a sta ca țarca în par* = a fi gata de plecare; *Sare ca țarca din par în par* = se zice despre cineva care n-are astâmpăr; *a se îmbrăca (sau a se împodobi) ca un păun* = a se lăuda cu meritele altora.

Dintre păsările care se regăsesc în universul casnic omului, acestea (*găină, curcă, curcan*): *a fi (sau a sta, a umbla) ca o curcă plouată (sau beată)* (pfm.) = a fi (sau a sta, a umbla) abătut, dezorientat, zăpăcit; *a sta (sau a umbla) ca o găină plouată* = a fi trist, descurajat, abătut; *a fi ca găina cu ou* = a nu-și găsi locul; *a sta (sau a trăi) ca puilul în găoace* = a sta sau a trăi izolat; *a muri ca puilul de găină* = a muri repede, fără chinuri; *a sta (sau a șede) ca găina (sau curca) în lemne* (Mol.) = a fi posac (d. oameni), a fi tăcut; *a petrece ca găina la moară* = a trăi bine, a avea un trai îmbelșugat; *a se umfla în pene ca un curcan* = a-și da aere.

Rareori întâlnim și asocieri neașteptate de termeni, care pun în relație termeni nespecifici imaginarului tradițional: *a învăța păsărește sau ca papagalii sau papagalicește* = a învăța cuvânt cu cuvânt, fără a înțelege în profunzime; *a vorbi ca papagalul (sau ca un papagal)* = a reproduce mecanic spusele altuia.

4.4. Accentuarea unor particularități se face, și în cazul structurilor în care regăsim un nume de insecte, prin suprimarea unor trăsături sau prin contrast, registrele de utilizare fiind, și în cazul acestor construcții fixe, diferite (popular, regional ș.a.): *a mânca ca o căpușă* (pop.) = a mânca mult; *a fi ca o căpușă* (pop.) = a fi umflat; *a fi harnic ca o furnică* = se spune despre un om foarte muncitor; *a se prăsi ca furnicile* (pop.) = a se înmulți foarte repede și în număr mare; *a mânca ca o furnică (sau ca furnicile)* = a mânca foarte puțin; *a fi ca viespea (sau ca o viespe)* = a fi neastâmpărat (și agresiv); *a înțeapa ca viespea (sau ca o viespe)* = a se exprima în termeni caustici; a fi rău de gură; *a cânta ca viespea* (reg.) = a cânta cu voce ascuțită; *a trăi (sau a se deprinde) ca viermele în hrean* = a se obișnui cu o viață amărâtă, plină de privațiuni; *Umblă ca un roi fără matcă* (inv.) = se spune despre o persoană cam zăpăcită, care umblă pe drumuri fără nici un scop; *a fi (gras) ca un țânțar* = a fi slab la trup; *a da strechea în cineva sau a lovi (ori a apuca, a împinge pe cineva strechea) sau a fugi ca (apucat) de streche* = (d. oameni) a da semne de neliniște; a fugi orbește, fără motiv aparent; a se purta ciudat, dând semne de neliniște, de agitație nemotivată; a înnebuni; *a cădea ca musca-n strachină* (reg.) = a nimeri undeva într-un moment nepotrivit; a o păți; *ca un roi fără (de) matcă* = dezorientat; *a mânca ca omizile* (pfm.) = a mânca foarte mult; *a fugi ca tăunul cu puilul* = a fugi foarte repede; *a se arde ca musca la lumânare* (pop.) = a se înșela; *a cădea (a se băga, a se lovi, a pica, a se potrivi) ca musca-n lapte* (pop.) = a fi inoportun.

4.5. Relativ la actualizarea funcției expresive, se remarcă, în cazul structurilor fixe comparative faptul că puternica notă subiectivă, în directă legătură cu implicațiile comunicaționale ale actanților, depășind, în același timp, simplul act de comunicare între aceștia, se concretizează în exprimări cu sensul de superlativul absolut: *Negru ca (pana) corbului* = foarte negru; *a se face (sau a se înroși) ca (sau cum e) gotca* = a se face foarte roșu; *negru ca (pana) corbului* = foarte negru; *a fi sărac ca cucu* (pop.) = a fi foarte sărac; *a se scula ca huhurezii* = a se scula foarte devreme dimineața; *a mânca ca prigoria* = a mânca foarte puțin; *a-i merge (cuiva) gura ca pupăza* = a vorbi mult; *a șede ca cioara-n par* (pop.) = a fi foarte grăbit; *a fi îmbrăcată ca cucu-n pene* (pop.) = a fi frumos îmbrăcată; *(a fi) fricos ca iepurele* = (a fi) foarte fricos; *(slab) ca un câine* (pfm.) = foarte slab și lipsit de vlagă; *a alerga (sau a fugi) ca un iepure* = a alerga (sau a fugi) foarte repede, a fi iute de picior; *a trăi ca vițelul la oraș* (pop.) = a trăi foarte rău; *a da năvală ca porcul* = a fi foarte îndrăzneț, a fi foarte nesimțit, a fi obraznic; *I se bate inima ca la un rac mort* = se spune când cineva este foarte speriat; *a fi plin de noroc ca porcul de rapân* = a fi foarte norocos; *a ajunge ca o scoică* = a deveni extrem de slab; *a bea (sau a mânca) ca o scorpie* = a bea (sau a mânca) foarte mult, cu lăcomie; *a fi ud (sau murat) ca un*

șoarece (pfm.) = a fi foarte ud; *a fi sătul ca șoarecele în biserică* (reg.) = a fi foarte flămând; *a fi calic (sau sărac) ca șoarecele bisericii (sau din biserică, în biserică)* (reg.) = a fi foarte sărac; *a fi barnic ca o furnică* = se spune despre un om foarte muncitor; *a se prăși ca furnicile* (pop.) = a se înmulți foarte repede și în număr mare; *a mânca ca o furnică (sau ca furnicile)* = a mânca foarte puțin; *a mânca ca omizile* (pfm.) = a mânca foarte mult; *a fugi ca tăunul cu paiul* = a fugi foarte repede; *alb ca (sau cum e) helgea* = foarte alb; alb strălucitor.

5. În ceea ce privește discursul jurnalistice, remarcăm faptul că de cea mai bună reprezentare se bucură specia animalieră. De altfel, referindu-se la imaginarul violent al românilor, Ruxandra Cesereanu remarcă faptul că „*bestiarul* prin animalizarea adversarului” este cel de-al patrulea registru întâlnit pe scena mediatică românească, unde „pentru a acorda acestui registru o contextualizare adecvată, injuratorii propun, de asemenea, o spațializare anume: o fermă, junglă, ogradă unde aceste animale mișună, grohăie, se zvârcolesc. Și sunt arătate cu degetul de către cei rămași încă oameni, nemetaforizați, adică” [Cesereanu, 2004: 9].

Redăm, mai jos, câteva exemple extrase din paginile ziarului Academia Cațavencu (2000-2011), ce reprezintă titluri de articole, în care apar enunțuri repetate:

- *Stăpâne, stăpâne, îți cheamă ș-un câine în judecată* (AC, nr. 49/2006/p. 6), *Căpșune, căpșune, mai cheamă ș-un câine!* (AC, nr. 24/2008/p. 29), *Stăpâne, stăpâne îți cheamă și-un câine-lup* (AC, nr. 41/2008/p. 22).
- *Câinele la nevoie se cunoaște* (AC, nr. 49/2008/p. 20); *Din bucata mea de câine, aș hrăni un om și-o pâine* (AC, nr. 8/2006/p. 6), *Din bucata mea de câine am mâncat un om cu pâine* (AC, nr. 5/2011/p. 24), *Cu bucata mea de pâine am schimbat o viață de câine* (AC, nr. 13/2011/p. 6); *Câinele, cel mai bun baston al omului* (AC, nr. 21/2006/p. 6), *Câinele, cel mai bun pieton al omului* (AC, nr. 40/2006/p. 6), *Câinele cel mai bun prieten al bugetului* (AC, nr. 8/2009/p. 8), *Câinele cel mai bun prieten al pomului* (AC, nr. 10/2000, p. 12); *Lupu-și schimbă jeep-ul, dar clienții ba* (AC, nr. 5/2002/p. 8), *Lupu-și schimbă directorii, dar năravul ba!* (AC, nr. 39/2005/p. 3), *Lupu-și schimbă extensiile, dar năravul ba* (AC, nr. 15/2006/p. 18), *Lupu-și schimbă părul, da' scorpiionul ba* (AC, nr. 7/2008/p. 24), *Lupu-și schimbă părul, dar numele ba* (AC, nr. 14/2008/p. 6); *Când pisica nu-i acasă, pâinea se joacă pe masă* (AC, nr. 22/2002/p. 17), *Când șoarecii nu sunt acasă, pisica vorbește la telefon* (AC, nr. 33/2001/p. 12); *Dan Ioan Popescu umblă cu cioara destituită* (AC, 35/2001/p. 7), *Prinși cu mâța-n Bac* (AC, nr. 27/2007/p. 6), *L-au prins cu mâța-n afrodisiac* (AC, nr. 8/2002/p. 13), *Ce naște din cioară, pisica mănâncă* (AC, nr. 28/2010/p. 6).

Relativ la structurile comparative aparținând discursului repetat în care apar termeni din registrul animalier, remarcăm faptul că cele mai multe sunt mai ales de factură cultă, fără a exclude și prezența celor populare, iar acestea pot contribui, după cum afirmă Andrei Pleșu, la configurarea unei imagini relevante pentru starea unei națiuni: „a identifica pe stradă, la televizor sau pe scena politică specii diferite de animalitate nu mai este [...] o operațiune ofensatoare, ci o modestă operă descriptivă. Iei notă, pur și simplu, de ambianță” [Pleșu, 2004: 15]:

- *Trecut-au banii, ca Nouri lungi pe șesturi* (AC, 35/2001/p. 7), *Trecut-au anii univesitari ca nouri lungi pe șmenuri* (AC, nr. 36/2003/p. 7), *Trecut-au legile ANI ca nouri lungi pe șesturi* (AC, nr. 22/2007/p. 32), față de versul eminescian „Trecut-au anii ca nouri lungi pe șesuri”;

- *Ce-i rival ca valul trece* (AC, nr. 15/2002/p. 10), *Ce e palmier ca valul trece* (AC, nr. 20/2002/p. 20), *Ce e Medieval ca valul trece...* (AC, nr. 21/2007/p. 16), *Ce e val, ca valul trece, dar cașcavalul o să-l încece* (J, nr. 35/2008/p. 3), față de *Ce e val, ca valul trece*.

Concluzii

Mecanismul comparației, definit ca proces de interacțiune, antrenează expresii în care valențele semantice și pragmatice care ușurează operația de traducere și de interpretare a mesajului din partea locutorului vizează direcții de transfer care se realizează, după cum văzut în exemplele analizate, de cele mai multe ori de la abstract spre concret, componenta imagistică dominantă fiind specia animalieră, urmată de plante, păsări, insecte. În ceea ce privește convocarea lor în conversația curentă, aceasta este motivată de familiaritate, accesibilitate, iar în discursul public, în interacțiunea comunicatională controlată, dirijată, reinterpretarea structurii este un indiciu al conștientizării și asumării unei responsabilități publice.

BIBLIOGRAFIE

Aristotel, 2004: Aristotel, *Retorica*. Fragmente sau tratate, ediție bilingvă, traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maftei, București, Editura Iri.

Cesereanu, 2004: Ruxandra Cesereanu, *Imaginarul violent al românilor*, București, Editura Humanitas.

Coteanu, 1973: Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, București, Editura Academiei Române.

Pleșu, 2004: Andrei Pleșu, *Obscenitatea publică*, București, Editura Humanitas.

Articole:

Brăescu, 2017: Raluca Brăescu, „Construcții comparative în limba română veche”, în *Diacronia*, 6, ISSN 2393-1140, 30 septembrie 2017, A92, p. 1-8, disponibil la adresa: <http://www.diacronia.ro/ro/journal/issue/6/A92/ro>

Chiriciu, 2017: Iuliana Chiriciu, „Figurile de stil în conversației”, în *Analele Universității din București*. Limba și literatura română, LXVI, 2017, p. 19-39, disponibil la adresa: <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A28427/pdf>

Coșeriu, 2000-2001: Eugeniu Coșeriu, „Creația metaforică în limbaj”, în *DACOROMANIA*, serie nouă, V–VI, 2000–2001, Cluj-Napoca, p. 11-33, disponibil la adresa: http://www.dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2000-2001_1.pdf

Coșeriu, 1992: Eugeniu Coșeriu, „Prelegeri și conferințe”, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Tomul XXXIII, 1992-1993, Editura Academiei Române, Iași, 1992.

Hîrbu, 2007: Stella Hîrbu, „Structuri comparative metaforice cu elementul *ca*”, în *STUDIA UNIVERSITATIS*, Revistă Științifică a Universității de Stat din Moldova, Seria Științe Umaniste, nr. 10 / 2007, ISSN 1811-2668, ISSN 2345-1009, p. 120-121.

Munteanu, 2009: Cristinel Munteanu, „Expresii idiomatice românești referitoare la regnul animal. Precizări etimologice”, în *Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați*. Fascicula XXIV. Lexic comun / lexic specializat, II, Editura Europlus, Galați, 2009, p. 280.

Olawsky, 1989: E. Duane Olawsky, „The lexical semantics of comparative expressions in a multi-level semantic processor”, în *27th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 1989, p. 169-176, disponibil la adresa: <http://aclweb.org/anthology/P89-1021>

Pânzaru, 2008: Rodica Pânzaru, „Metafora și comparația – forme diferite de interpretare”, în *STUDIA UNIVERSITATIS*. Revistă Științifică a Universității de Stat din Moldova, Seria “Științe umaniste” Lingvistică și Literatură, 2008, nr.10 (20), ISSN 1857-209X, p. 143-149, disponibil la adresa: <http://studiamsu.eu/wp-content/uploads/31-p143-149.pdf>

Zafiu, 2006: Rodica Zafiu, „Observații asupra construcțiilor comparative în limba română”, în *RESTITUTIO*, 2006, p. 215-222, disponibil la adresa: http://restitutio.bcub.ro/bitstream/123456789/351/1/constructii_comparative.pdf

Dicționare:

- MDA*, 2002: *Micul dicționar academic*, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, București, Academia Română.
- DSL*, 2001: Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira.
- DTL*, 1970: Emil Boldan (coordonator), Mircea Anghelescu, Emil Boldan, Margareta Iordan, Ion Oana, Pavel Ruxândoiu, *Dicționar de terminologie literară*, București, Editura Științifică, p. 83-84.
- MDE*, 2012: Marin Bucă, *Marele dicționar de expresii*, București, Editura Meteor Press.
- DER*, 2001: Stelian Dumistrăcel, *Dicționar de expresii românești „Până-n pânzele albe”*, Iași, Editura Institutul European.